

Teoretické východiska úžery a jej právna charakteristika

Anotácia: Príspevok sa zaoberá teoretickými východiskami úžery a vysvetľuje jej aktuálnu úpravu v líniiach trestného práva hmotného. Taktiež poukazuje na ochranu práva slobodnej dispozície s majetkom, pričom sa zameriava aj na požičiavanie peňazí od nebankových inštitúcií. V stručnosti je vykonaná aj analýza úžery z pohľadu zmluvného vzťahu medzi úžerníkom a dlžníkom, ktorý zakladá neplatnosť právneho úkonu.

Kľúčové slová: úžera, pôžičky, trestná činnosť, úžerník, dlžník, právny úkon, zmluvný vzťah, nebankové inštitúcie.

V súčasnosti sa čoraz viac vyskytujú situácie, keď orgány činné v trestnom konaní a súdy musia uplatňovať trestno-procesné inštitúty, pretože narastá rozsah a štruktúra trestnej činnosti, ktorá vo svojej podstate predstavuje spoločenské zlo brániace riadnemu rozvoju spoločnosti a bezpochyby má v nej zastúpenie aj trestný čin úžery, ktorý predstavuje ekonomický aj sociálny problém, s dôsledkom narušenia práva slobodnej dispozície s majetkom. V čase, keď celá naša spoločnosť sústreďuje pozornosť na riešenie hospodárskych a finančných problémov v rámci svetovej krízy, môže sa zdať téma úžery historická a neaktuálna. Avšak nazdávam sa, že poznávanie súčasných problémov si nemožno predstaviť bez riešenia tejto otázky v našej spoločnosti, ktorej aktuálnosť je daná tým, že prehlbujúca sa hospodárska kríza a nárast chudoby určite vytvára priestor na úžeru a umožňuje jej propagátorom realizovať svoje „podnikateľské“ aktivity. Pochopenie príčin úžery a nájdenie adekvátneho riešenia na jej odstránenie sa určite nezaobíde bez adekvátneho zásahu štátu, ktorý má za pomoci legislatívnych nástrojov chrániť záujmy spoločnosti, práva a bezpečnosť občanov a bojovať s trestnou činnosťou. Skutočnosť, že narastajú nové, kvalifikovanejšie formy a metódy páchania tejto trestnej činnosti, nám dáva za pravdu, že prostriedky a metódy odhaľovania a objasňovania tejto trestnej činnosti sa musia meniť podľa potrieb praxe. Taktiež je nutné podotknúť, že táto trestná činnosť sa dostáva do popredia aj tým, že okrem sofistikovanosti sa čoraz častejšie pri páchaní tohto druhu trestnej činnosti objavujú prvky organizovanosti a personálneho intelektu. Trestná činnosť úžery je bezpochyby závažným protispoločenským javom, ktorému je potrebné venovať sa aj v súčasnosti. Prioritne zvýšenú pozornosť v rámci tejto problematiky je nutné upriamiť na preventívny činnosti. Získanie relevantných empirických poznatkov o úžere a zavádzanie „protiúžerníckych opatrení“ nie je možné bez poznania a pochopenia politickej situácie, spoločenských rozdielov a sociálnych problémov. Na základe týchto poznatkov je možné následne prijímať optimálne závery a z nich plynúce opatrenia, ktoré by smerovali k zlepšeniu stavu v tejto oblasti, aj keď dosiahnuť absolútny eliminačný prvok úžery je mimoriadne problematické, ak nie vylúčené.

Problematika úžery je stará ako ľudstvo samo a vždy bola spätá s vidinou rýchleho zbohatnutia a nenásytnosti. Je to problém, ktorý veľmi úzko súvisí s otázkou bohatstva a chudoby v našom svete, znehodnocujúci ľudské práva, s následkom trieštenia solidarity v medziľudských vzťahoch. O úžere a úžerníkoch sa dočítame nielen v starom zákone, ale aj v dielach mnohých významných svetových románopiscov. V Knihe Sirachovcovej, kapitola 29 verš 35 sa píše: To sú tvrdé slová pre toho, kto to chápe. Tomu sa dostane výčitka a potupné meno: Úžerník! A v Knihe žalmov, kapitola 109 verš 11 zasa čítame: Nech ho úžerník oberie o celý majetok a plody jeho práce nech rozchvacujú cudzí. Na druhej strane ruský autor Fiodor Michajlovič Dostojevský vo svojom diele Zločin a trest opisuje osudy chudobného študenta Rodiona Raskolnikova, ktorý smrť starej úžerničky vysvetľuje nie ako vraždu človeka, ale zabitie princípu. Aj francúzsky veľikán Honoré de Balzac vo svojich viacerých dielach využil postavu úžerníka Gobsecka a slovenský básnik Pavol Országh Hviezdoslav

v diele Prechádzky letom taktiež popisuje všadeprítomnú úžeru v básni Zväzajú z poľa... radosť, veselie.

Vo všeobecnosti sa traduje, že úžerníci existovali už v staroveku. Mali svoje vlastné skupiny vydieračov, ktorí vyberali splátky pôžičiek aj úroky. Vtedy však boli takéto praktiky nelegálne alebo minimálne netolerované nábožensky či morálne. Skutočný rozmach úžerníctva prišiel až koncom stredoveku a v renesancii, keď bolo veľa vládcov a veľká časť aristokracie, zadlžených pre vojny a pod. Títo si začali požičiavať zlato od vtedajších bankárov, ktorými boli hlavne templári, maltézske rytieri, slobodomurári či bohaté židovské rodiny. Počas renesancie vznikli prvé moderné banky, prvá koncom 16. storočia v Benátkach a rýchlo po nej ďalšie v Amsterdame, Hamburgu či Londýne, ktoré spočiatku fungovali ako centrálné banky štátov, ale neskôr začali poskytovať pôžičky aj občanom, avšak za úroky. Po tom, čo katolícka cirkev v Európe prichádzala o dominantné postavenie a strácala tým svoju politickú moc, sa na jej miesto dostali bankári, ktorí poskytovali finančnú podporu vládam a vládam.¹

Základné východiská definovania úžery

Ak si položíme otázku, odkiaľ pochádza slovo úžera (anglicky „usury“), tak dospejeme k záveru, že je odvodené od latinského *usus, uti*, čo znamená užívať. Význam tohto slova nepredstavuje užívanie si v zmysle radostného a šťastného života, ale chápeme ho v zmysle užívania si na úkor niekoho iného. Toto jednoduché slovo predstavuje základ pri definovaní pojmu úžery. Úžera je veľmi kontroverzný príklad pôžičky, keď veriteľ dlžníkovi účtuje premrštené sumy za pôžičku. Hoci existuje viacero pohľadov na definíciu úžery, môžeme ju chápať ako záväzok neprimeraný k zisku získanému záväzkom.

Mnoho autorov definuje úžeru aj ako požičiavanie peňazí na vysoké úroky, resp. požadovanie vysokých úrokov od dlžníka za požičané peniaze. Zjednodušene povedané, ide o profitovanie na pôžičkách. V extrémnych prípadoch môže ísť aj o pôžičky, ktoré sú úročené denne obrovskými percentami, t. z., že z malej požičanej sumy sa za pár mesiacov môže stať stotisícový dlh.

To, že úžera nie je len novodobým fenoménom nasvedčuje aj skutočnosť, že jej definíciu nájdeme v zákone o úžere, ktorý bol vydaný Cisárskym nariadením č. 275/1914 z 12. októbra 1914. V zmysle tohto nariadenia bola úžera definovaná ako „*vedomé vykorisťovanie tiesne alebo určitých duševných slabostí iného k dosiahnutiu majetkových výhod zjavne neprimeraných*“.² Toto nariadenie nezostalo iba pri vnímaní úžery vo všeobecnej rovine, ale úžeru delilo na „*úžeru úverovú*“ a na „*úžeru z ruky do ruky*“.

Oficiálne slovenské jazykovedné zdroje v Slovníku slovenského jazyka za úžeru považujú „*požadovanie vysokých úrokov od dlžníka za požičané peniaze*“. Za synonymum úžery sa považuje výraz *zderstvo* a *zdieračstvo*, expresívne aj *vydrídušstvo*.

V rámci všeobecnej charakteristiky úžery je veľmi zaujímavý názor, že veriteľ (úžerník) úmyselne zneužíva postavenie dlžníka pre svoje vlastné obohatenie, keďže si je vedomý toho, že dlžník s veľkou pravdepodobnosťou nebude môcť požičanú sumu riadne splácať.

V mnohých prípadoch sa stretáme aj s názorom, že úžera predstavuje neetické konanie, alebo dokonca konanie, ktoré používa nezákonné praktiky pri dohadovaní pôžičky alebo v priebehu jej splácania. Táto oblasť sa týka najmä nepoctivých jednotlivcov a bezmenných firiem, ktoré do svojich služieb vyhľadávajú rizikových klientov (napr. ľudia nevzdelaní, už zadlžení, bez pravidelného príjmu a pod.)

¹ KOLÁR, J. Úžera – prehnité srdce kapitalizmu. <http://jankolar.blog.sme.sk/c/201595/Uzera-prehnite-srdce-kapitalizmu.html>.

² MÍŘICKÁ, A. Lichva dle Císařského nařízení ze dne 12. října 1914 Ř. Z. 275. Praha, 1915. s. 23.

S pojmom úžera úzko súvisí pojem úžerník. Úžerník predstavuje osobu, ktorá požičiava peniaze za neprimerané úroky, ktorá svojvoľne predražuje tovar, teda ide o osobu, ktorá uskutočňuje úžeru.

Pojem a charakter úžery ako negatívneho spoločenského javu veľmi výstižne charakterizujú nasledujúce tvrdenia:

- úžerník neskúma, či žiadateľ bude môcť pôžičku splácať, zarába na enormných úrokoch alebo sankciách za nesplácanie,
- úžerník už pri poskytovaní pôžičky vie, že „klient“ nebude schopný dohodnuté podmienky dodržať,
- úžerník sa vyhráza fyzickým násilím alebo majetkovou ujmom dlžníkovi a jeho rodine, pokiaľ nespláca,
- úžerník nechá klienta podpísať blanco zmenku (prázdnu zmenku), kam neskôr vpiše akokoľvek vysokú čiastku,
- úžerník často neporušuje zákon, nespráva sa však fér a eticky, klame a využíva núdzu žiadateľa o pôžičku,
- úžerník vyhľadáva a svoje služby aktívne ponúka nemajetným, nezamestnaným, nevzdelaným, starým alebo sociálne vylúčeným ľuďom.

Z hľadiska poznania úžery je treba zdôrazniť, že pri definovaní úžery je treba vždy vychádzať z príslušných znakov úžery :

1. existencia vzťahu dvoch účastníkov,
2. požadovanie vysokých úrokov za požičané peniaze – existencia plnenia, ktorého hodnota k hodnote vzájomného plnenia je v hrubom nepomere,
3. zneužitie dlžníkovej majetkovej tiesne, neskúsenosti, rozumovej slabosti alebo rozrušenia,
4. zneužitie tiesne, neskúsenosti, rozumovej slabosti alebo rozrušenia v príčinnej súvislosti s hrubým nepomerom vzájomného plnenia.

Z poznania jednotlivých znakov úžery je možno vysloviť záver, že nie vždy je určité konanie úžernícke, aj keď sa tak na prvý pohľad môže zdať. Vždy treba prihliadať na konkrétne okolnosti. Dlžníkovi, u ktorého je riziko nesplácania nízke, môže veriteľ ponúknuť nízku cenu, ale v zmluve dohodnúť vysoké sankcie za nesplácanie. Pokiaľ dlžník takým podmienkam porozumie, vie o nich pred podpisom zmluvy, a ak s nimi súhlasí, také konanie nemôže byť považované za úžernícke.

Úžera ako celospoločenský problém prenikala od nepamäti do všetkých vrstiev spoločnosti, čím je považovaná za jeden zo závažných problémov, ktorý je nebezpečný pre spoločnosť, keďže ohrozuje politický, hospodársky a sociálny systém štátu.

Právna charakteristika trestnej činnosti páchanej formou úžery

Trestný čin úžery je systematicky zaradený do štvrtej hlavy osobitnej časti Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, ďalej len „Trestný zákon“), ktorá bez ohľadu na druh a formu vlastníctva zabezpečuje trestnoprávnu ochranu vlastníckych práv. Ochrana slobodnej dispozície s majetkom nie je právne chránená len slovenskými právnymi predpismi, ale právnu ochranu požíva aj na medzinárodnej úrovni. Ochrana vlastníckych práv je upravená v čl. 20 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky (zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších ústavných zákonov, ďalej len „ústava“), ktorý stanovuje, že každý má právo vlastníť majetok. V zmysle tohto článku ústavy má vlastníctvo všetkých vlastníkov rovnaký zákonný obsah a ochranu, pričom takúto ochranu nepožíva iba majetok nadobudnutý

v rozpore s právnym poriadkom. Iný ako zákonný zásah do vlastníckych práv sa nepripúšťa. Tento je možné dovoliť iba vtedy, ak ide o majetok nadobudnutý nezákonným spôsobom alebo z nelegálnych príjmov a ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti pre bezpečnosť štátu, ochranu verejného poriadku, mravnosti alebo práv a slobôd iných (čl. 20 ods. 4 ústavy). Presné podmienky zásahu do vlastníckych práv k takémuto majetku ustanovuje Trestný poriadok. Aj keď vlastníctvo zaväzuje, je možné zákonom stanoviť, ktorý majetok môže byť výlučne vo vlastníctve štátu, obce alebo určených právnických osôb, pričom (vychádzajúc z ústavy, článku 20 ods. 2) smie ísť iba o taký majetok, ktorý je nevyhnutný na zabezpečovanie potrieb spoločnosti, rozvoja národného hospodárstva a verejného záujmu.

Na medzinárodnej úrovni právo užívať si svoj majetok bez ohľadu na rasu, náboženstvo a pohlavie zaručuje Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „dohovor“). Konkrétne v čl. 1 protokolu č. 1 k dohovoru je uvedené, že každá fyzická, ako aj právnická osoba má právo pokojne si užívať svoj majetok. Toto právo sa rovnako vzťahuje na fyzické, ako aj právnické osoby, pričom základnou podmienkou je, aby tieto osoby mali postavenie priamej obete zásahu do ich dohovorom chráneného práva. Na uplatnenie tohto svojho práva však musia najprv preukázať existenciu majetkového práva. Preukázanie majetkového práva vyplýva zo skutočnosti, že dohovor neposkytuje ochranu pokojnému užívaniu majetku ako takému, ale iba majetku, ktorý existuje a ktorý bol nadobudnutý do vlastníctva alebo ktorý ešte nebol, ale existuje legitímne očakávanie jeho nadobudnutia do vlastníctva.³ Uvedenú skutočnosť zdôraznil aj Európsky súd pre ľudské práva v rozsudku zo dňa 13. 6. 1979 vo veci Marckx proti Belgicku č. 6833/74 tak, že „právo každého na pokojné užívanie majetku sa týka iba existujúceho majetku“.⁴ To znamená, že v zmysle dohovoru nie je možné sa domáhať ochrany takého majetku, ktorý ešte nevznikol alebo ktorý nie je vo vlastníctve žiadateľa, prípadne žiadateľ ani nedisponuje legitímnym očakávaním jeho nadobudnutia do vlastníctva, keďže dohovor poskytuje ochranu iba na získaný majetok a nie na získanie majetku. Takáto ochrana sa nevzťahuje ani na budúci očakávaný majetok, ku ktorému vlastnícke práva vzniknú na základe závetu.

Článok 1 protokolu č. 1 k dohovoru obsahuje záruky práva na pokojné užívanie majetku, ako aj zákaz pozbavenia majetku zo strany štátu, avšak s určitými výnimkami. Tieto výnimky umožňujú štátnym orgánom prijímať zákony, ktoré sa považujú za nevyhnutné na úpravu užívania majetku vo všeobecnom záujme a na zaistenie platenia daní, ako aj iných poplatkov a pokút.

Slobodná dispozícia s majetkom môže byť narušená rôznymi protiprávnymi konaniami, pričom v prípade úžery podľa § 235 Trestného zákona môže mať protiprávne konanie páchatel'a nasledujúce tri formy:

1. páchatel' – zneužívajúc niečiu tieseň, neskúsenosť alebo rozumovú slabosť, alebo niečie rozrušenie, dá sebe alebo inému poskytnúť alebo sľúbiť plnenie, ktorého hodnota je k hodnote vzájomného plnenia v hrubom nepomere, alebo
2. takú pohľadávku uplatní, alebo
3. takú pohľadávku prevedie na seba v úmysle ju uplatniť (§ 235 Tr. zákona).

Z jednotlivých uvedených foriem páchania trestného činu úžery podľa § 235 Trestného zákona sa vyžaduje, aby páchatel' zneužil niečiu tieseň, neskúsenosť, rozumovú slabosť alebo rozrušenie, a to v príčinnej súvislosti s hrubým nepomerom vzájomného plnenia.⁵

³ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení Protokolu 1, čl. 1.

⁴ Rozsudok Európsky súd pre ľudské práva zo dňa 13. 6. 1979, vo veci Marckx proti Belgicku, č. 6833/74.

⁵ K vysvetleniu pojmov viď komentár k Trestnému zákonu:

Na určenie protiprávnosti je rozhodujúce, aby hodnota poskytnutého plnenia alebo sľubu plnenia bola k hodnote vzájomného plnenia v hrubom nepomere, pričom (ako už bolo uvedené) je potrebné, aby medzi zneužitím tiesne, neskúsenosti, rozumovej slabosti alebo rozrušenia a hrubým nepomerom vzájomného plnenia bola príčinná súvislosť.

V súvislosti s ďalšími formami úžernického konania je potrebné pre ozrejmienie uviesť, že za uplatnenie úžernickej pohľadávky sa rozumie nielen jej vymáhanie žalobou, ale aj prijatie plnenia z takejto zmluvy. Páchateľom trestného činu v takomto prípade je osoba odlišná od toho, kto úžernicku pohľadávku dohodol. Pri takomto konaní je čin dokonaný uplatnením si samotnej pohľadávky. Prevedenie pohľadávky na seba v úmysle si ju uplatniť chápeme ako právny úkon, ktorého účinky spočívajú v tom, že páchateľ sa stane veriteľom. V danom prípade je čin dokonaný prevedením úžernickej pohľadávky v úmysle ju uplatniť.⁶

Tak ako iná trestná činnosť aj úžera podľa § 235 Trestného zákona pozná okolnosti podmienajúce použitie vyššej trestnej sadzby za jej spáchanie. Podľa druhého odseku uvedeného ustanovenia je takouto okolnosťou spôsobenie väčšej škody (desaťnásobok malej škody), spáchanie uvedeného skutku na chránenej osobe (pozri § 139 Tr. zákona) alebo z osobného motívu (pozri § 140 Tr. zákona). Podľa tretieho odseku takouto okolnosťou je spôsobenie značnej škody (stonásobok malej škody) alebo spáchanie skutku závažnejším spôsobom konania (pozri § 138 Tr. zákona). Z pohľadu závažnosti trestný čin úžery spáchaný podľa druhého a tretieho odseku je zločinom. Štvrtý odsek z pohľadu závažnosti predstavuje obzvlášť závažný zločin. Okolnosťou, ktorá určuje hranicu tejto závažnosti pri uvedenom odseku, je spôsobenie škody veľkého rozsahu (päťstonásobok malej škody) alebo spáchanie skutku osobou, ktorá je členom nebezpečného zoskupenia (pozri § 141 Tr. zákona). Vzhľadom na to, že pri zločine úžery podľa ustanovenia § 235 ods. 3 a ods. 4 Trestného zákona horná hranica trestu odňatia slobody presahuje sadzbu 10 rokov, na tieto ustanovenia sa vzťahujú trestný čin neoznámenia trestného činu podľa § 340 Trestného zákona a neprekazenia trestného činu podľa § 341 Trestného zákona. To znamená, že ak sa niekto hodnoverným spôsobom dozvie, že iný spáchal, resp. pripravuje alebo pácha úžeru na chránenej osobe, závažnejším spôsobom konania, z osobného motívu alebo ako člen nebezpečného zoskupenia, alebo svojím konaním spôsobil minimálne značnú škodu a neoznámil uvedenú skutočnosť príslušným orgánom, resp. uvedený čin neprekazil, dopustí sa trestného činu neoznámenia, prípadne neprekazenia trestného činu, za ktoré môže byť trestne stíhaný. Pre správnu aplikáciu týchto ustanovení je však potrebné sa zamyslieť, či bežný občan vie rozoznať, kedy je v rámci závažnosti konanie páchateľa nepatrné a kedy jeho

Tiesňou, trestnoprávne relevantnou, sa rozumie mimoriadne ťaživá, objektívne podmienená situácia poškodeného alebo inej osoby, ktorej tieseň poškodený pociťuje ako svoju vlastnú, ktorá je vyvolávaná konkrétnou, hoci aj prechodne naliehavou potrebou, neumožňujúcou tejto osobe slobodné rozhodovanie a ktorej uspokojenie nie je v možnostiach poškodeného (napr. splatiť dlh, na ktorý poškodený nemá dostatok finančných prostriedkov). Za osobu v tiesni sa považuje aj ten, kto má dostatok finančných prostriedkov, ale nemá ich k dispozícii. Za **neskúsenosť** môžeme považovať takú nevýhodu poškodeného, ktorá odráža jeho schopnosť vybavovať majetkové záležitosti s patričnými odbornými znalosťami (napr. nedostatočná znalosť cien nehnuteľností na trhu, nákupných možností a pod.), pričom je spravidla spojená aj s dôverčivosťou voči páchateľovi. **Rozumová slabosť** chápeme ako nevýhodu, resp. neschopnosť poškodeného rozoznať hodnotu vzájomných plnení. Príčinou takéhoto stavu poškodeného môže byť podľa autorov učebnice Trestného práva hmotného slabomyseľnosť, strata intelektových schopností, ako aj iné poruchy psychiky. **Rozrušením** sa rozumie prudké pohnutie mysle vyvolané určitou, bezprostredne predchádzajúcou udalosťou, ktorá obzvlášť intenzívne zasiahla citovú zložku duševného života poškodeného do tej miery, že v tomto stave nebol schopný uvážiť, či hodnota jeho plnenia zodpovedá hodnote vzájomného plnenia páchateľa. Plnenie je určité ľudské správanie v záväzkovo-právnych vzťahoch, ktoré môže byť aktívne alebo pasívne. Predmetom plnenia je to, čo konkrétne je dlžník povinný veriteľovi poskytnúť podľa existujúceho záväzku. Z príslušného ustanovenia § 235 Trestného zákona vyplýva, že trestný čin úžery je už dokonaný aj samotným sľúbením plnenia, pričom sľub plnenia znamená záväzok, ktorým sa dlžník zaväzuje poskytnúť plnenie veriteľovi.

⁶ IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné - osobitná časť*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 181.

konanie naplňa znaky zločinu. Z uvedeného dôvodu je preto podľa nášho názoru správne, aj keď dikcia zákona to neukladá, aby občan z dôvodu neprivedenia si trestného stíhania za uvedené trestne činy oznámkoval aj také úžernické formy páchatel'a, ktoré z pohľadu závažnosti sú iba prečinmi. Toto svoje tvrdenie opieram o fakt, že úžera, či už má formu prečinu, alebo zločinu, rovnako zasahuje a hlboko poškodzuje morálku spoločnosti a ekonomický systém krajiny, v ktorej je páchaná.

Úžera verzus právny úkon

Úžera predstavuje „zmluvný vzťah“ medzi veriteľom (úžerníkom) a dlžníkom. Tento ich „zmluvný vzťah“ vzniká na základe zmluvy (dohody), ktorá môže byť písomná alebo ústna.

Z teórie práva vyplýva, že zmluva ako dvojstranný právny úkon vzniká tak, že jedna strana (ponúkajúci alebo oferent) urobí ponuku (ofertu) a ten, komu je ponuka určená, ju prijme (akceptuje). Takúto zmluvu môže uzatvoriť iba subjekt, ktorý má právnu subjektivitu a taktiež musí mať dostačujúcu spôsobilosť na právne úkony. Ak je právny úkon, na ktorý sa vyžaduje spôsobilosť na právne úkony v celom rozsahu (napr. založenie obchodnej spoločnosti) uskutočnený osobou maloletou, osobou, ktorá bola pozbavená spôsobilosti na právne úkony, alebo jej táto spôsobilosť bola obmedzená, považuje sa takýto úkon za neplatný od počiatku.

Na to, aby zmluva o úvere, či už ústna, alebo písomná, bola platným právnym úkonom, musí byť vôľa uzatvoriť takúto zmluvu vyslovená slobodne, vážne a neomylné. To znamená, že zmluva nesmie byť uzatvorená pod psychickým či fyzickým nátlakom, v tiesni alebo za nenápadne nevýhodných podmienok, nesmie byť uzatvorená v rámci „žartu“ alebo hry a nesmie byť vyvolaná omylom alebo ľst'ou. Prejavená vôľa musí byť zrozumiteľná a musí mať predpísanú formu, ak to právny predpis vyžaduje. Z jej prejavu musí byť zrejmé o čo ide, pričom nesmie vyvolávať neistotu a pochybnosti. Ak príslušný právny predpis na platnosť právneho úkonu vyžaduje aj určitú formu, je potrebné túto formálnu stránku dodržať. Na základe tohto sa rozlišujú formálne a neformálne právne úkony (napr. výpoveď musí mať písomnú formu, inak je neplatná, pracovná zmluva nemusí mať písomnú formu – je platná, aj keď sa uzavrie ústne, ak sa účastníci dohodnú o všetkých jej náležitostiach vyplývajúcich zo Zákonníka práce).

Ak zoberieme do úvahy všetky podmienky, nevyhnutné na uzatvorenie zmluvného vzťahu, je na mieste otázka, či úžera skutočne predstavuje zmluvný vzťah medzi úžerníkom a dlžníkom. Na zodpovedanie tejto otázky je potrebné poznať ustanovenia Občianskeho zákonníka (zákon č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov, ďalej len „Občiansky zákonník“), ktoré obsahujú ustanovenia o neplatnosti právneho úkonu. Ťažiskom posúdenia, či ide o platný právny úkon, je prejav vôle (samozrejme pri existencii spôsobilosti na právne úkony v celom rozsahu). Musí existovať jednota vôle a jej prejavu. Tieto dve zložky sa musia vyskytovať v konkrétnom prípade simultánne, inak niet právneho úkonu (non negotium).⁷ Vôľa sa spravidla, ak nevzniknú pochybnosti, v každom jednotlivom prípade nedokazuje. Dokazovanie tejto zložky právneho úkonu sa skúma iba konkrétne a individuálne, ak nastanú nejaké pochybnosti. Prejav vôle je akákoľvek forma jej vonkajšieho manifestovania. Táto forma však musí byť poznateľná inými osobami a nezáleží na tom, akými prostriedkami sa táto poznateľnosť dosiahne. Musí byť prejavená obvyklými spôsobmi v čase a mieste, kde sa zmluva uzatvára tak, aby nevznikli pochybnosti o tom, čo chceli účastníci zmluvného vzťahu prejavíť. Skúmanie platnosti prejavu vôle je predpokladom záveru o platnosti právneho úkonu. Ak prejav vôle nespĺňa predpísané náležitosti, právny úkon nemôže byť platný (nullum negotium).⁸ Teda ak zoberieme do úvahy vôľu obidvoch strán uzatvoriť zmluvu o

⁷ PLANK, K. a kol. *Občianske právo s vysvetlivkami*, 1. zväzok. Bratislava : Iura Edition, 1996, s. 60.

⁸ PLANK, K. a kol. *Občianske právo s vysvetlivkami*, 1. zväzok. Bratislava : Iura Edition, 1996, s. 61.

pôžičke, ktorá bola prejavovaná ochotou na strane veriteľa peniaze požičať (napr. vyjadrená slovnou „áno, požičiam“) a ochotou na strane dlžníka požičané peniaze prijať (napr. vyjadrená slovnou „áno, súhlasím s podmienkami“), nepochybne ide o platný právny úkon, ktorý vznikol slobodne, dobrovoľne a bez nátlaku. Veriteľ nikoho nenúti požičiavať si peniaze, práve naopak, dlžník sám vyhľadal veriteľa a žiada od neho peniaze. Je teda možné, na základe uvedeného naozaj považovať dohodu medzi (veriteľom) úžerníkom a dlžníkom za platný právny úkon? Pri skúmaní tohto problému som dospel k záveru, že dohody medzi (veriteľmi) úžerníkmi a dlžníkmi môžeme rozdeliť do dvoch skupín:

- **1 skupina** – veriteľov úžernický úmysel už existuje na začiatku „zmluvného vzťahu“ a peniaze požičiava v úmysle zarobiť na neúmerne vysokých úrokoch,
- **2 skupina** – veriteľov úžernický úmysel neexistuje na začiatku „zmluvného vzťahu“, prejaví sa až následne, keď veriteľ zistí, že sa dá na úrokoch zarobiť a tieto začne zvyšovať.

V prípade **prvej skupiny** ide o klasickú formu úžery, keď úžerník prevádzkuje svoju „podnikateľskú činnosť“ a požičiava peniaze v úmysle získať nadmerný zisk. Tento „zmluvný vzťah“ medzi úžerníkom a dlžníkom vzniká spravidla na základe ústnej dohody, ktorá je z pohľadu dlžníka uzatvorená za nenápadne nevýhodných podmienok z dôvodu vysokých úrokov. Občiansky zákonník síce umožňuje pri peňažnej pôžičke dohodnúť úroky, ale to neznamená, že je možné dohodnúť akúkoľvek výšku úrokov, aj keď ich výška nie je formálno-právne limitovaná a zákon pripúšťa zmluvnú voľnosť v zmysle jeho dispozitívnych ustanovení. V prípade, že sa výška úrokov prieči dobrým mravom, pôjde o neplatný právny úkon, keďže podľa § 39 Občianskeho zákonníka je neplatný taký právny úkon, ktorý svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza, alebo sa prieči dobrým mravom (*R 33/1975 Zmluva, ktorá svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza, alebo sa prieči záujmom spoločnosti, je od počiatku absolútne neplatná, nie je rozhodujúca, či účastníci zmluvy o dôvode jej neplatnosti vedeli*). Spravidla sa výška úrokov neprieči dobrým mravom, ak nepresahuje úrokovú mieru poskytovanú peňažnými ústavmi (bankami) v čase uzavretia zmluvy. V tejto súvislosti je potrebné taktiež poukázať na fyzickú osobu – spotrebiteľa, ktorý uzatvára spotrebiteľskú zmluvu, ktorej predmetom je poskytnutie finančných prostriedkov (najčastejšie ide o peňažné pôžičky od tzv. nebankových subjektov). Postavenie spotrebiteľa v tomto prípade požíva právnu ochranu, a to nielen v zmysle Občianskeho zákonníka (podľa ustanovenia § 53 ods. 6 Občianskeho zákonníka „ak je predmetom spotrebiteľskej zmluvy poskytnutie peňažných prostriedkov, nesmie odplata podstatne prevyšovať odplatu obvykle požadovanú na finančnom trhu za spotrebiteľské úvery v obdobných prípadoch.“), ale taktiež v zmysle zákona č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o spotrebiteľských úveroch“), ktorý jednoznačne ustanovuje aj pravidlá stanovenia úrokovej sadzby spotrebiteľských úverov v závislosti od ročnej percentuálnej miery nákladov.

Na základe uvedených skutočností je tak možné dospieť k záveru, že aj keď zmluva bola uzatvorená slobodne a vážne a úžerník nenútil dlžníka požičať si peniaze, nie je možné ich zmluvný vzťah považovať za platný právny úkon, aj keď vôľa bola prejavovaná tak na strane úžerníka, ako aj na strane dlžníka. Neplatnosť ich právneho vzťahu vyplýva z nadmerných úrokov, ktoré zaväzujú dlžníka k plneniu, ktorého hodnota je k hodnote vzájomného plnenia v hrubom nepomere. Spravidla sa výška úrokov pohybuje v priemere nad 50 % mesačne, čo nie je spoločnosťou akceptované a prieči sa to dobrým mravom. Z uvedeného dôvodu nemôže byť takýto zmluvný vzťah považovaný za platný a nemôžu z neho plynúť konkrétne práva a povinnosti, uplatniteľné napr. na príslušnom súde. Neplatnosť ich zmluvného vzťahu vychádza zároveň zo skutočnosti, že veriteľ (úžerník) využil dlžníkovu finančnú tieseň –

vediac, že dlžník je vo finančnej tiesni a potrebuje peniaze a tieto nezíska inak (napr. v banke). Z trestnoprávneho hľadiska takéto konanie veriteľa (úžerníka) zakladá zodpovednosť za trestný čin úžery podľa § 235 Trestného zákona.

V ustanovení § 3 Občianskeho zákonníka je uvedené, že výkon práv a povinností vyplývajúcich z občianskych vzťahov nesmie bez právneho dôvodu zasahovať do práv a oprávnených záujmov iných a nesmie byť v rozpore s dobrými mravmi. Ide predovšetkým o zákaz výkonu takých práv a povinností, ktorý by bol v rozpore s pravidlami demokratickej spoločnosti a jej morálky, s princípmi právneho štátu a občianskej spolupatričnosti. Preto požadovanie úroku za poskytnutú pôžičku vo výške 30 % mesačne a viac je neprijateľné, pretože právo na úrok v tomto prípade je v rozpore s pravidlami demokratickej spoločnosti a jej morálkou a prieči sa dobrým mravom.

Keďže definícia dobrých mravov nie je nikde normatívne upravená, pod pojmom dobré mravy môžeme rozumieť určité pravidlá správania sa, ktoré sú v prevažnej miere v spoločnosti uznávané a tvoria základ fundamentálneho hodnotového poriadku. Ide o elementárnu slušnosť, vzájomné rešpektovanie sa a potrebnú mieru tolerancie, a to všetko v spoločensky vhodnej miere a únosnosti. Dobré mravy sa v rôznych obdobiach a za rôznych okolností hodnotia rozdielne, t. z., že podliehajú zmenám v závislosti od konkrétneho spoločenského vývoja. Do popredia teda nevystupuje ani tak subjektívny názor účastníka, ako spoločenské objektivizované hodnotenie⁹.

V prípade **druhej skupiny** ide o štandardný zmluvný vzťah medzi dlžníkom a veriteľom, ktorý vznikol na základe uzavretia zmluvy o pôžičke podľa § 657 Občianskeho zákonníka. Takýto zmluvný vzťah môže mať písomnú, ako aj ústnu podobu, avšak z dôvodu právnej istoty sa pre tento typ zmluvy odporúča písomná forma. V prípade jej písomnej formy zmluva o pôžičke by mala spravidla obsahovať presné označenie zmluvných strán, veriteľa – dlžníka, záväzok veriteľa požičať konkrétnu sumu peňazí dlžníkovi, záväzok dlžníka vrátiť požičanú sumu a termín splatnosti pôžičky, prípadne jednotlivé splátky.¹⁰ Zmluva o pôžičke môže podľa § 658 Občianskeho zákonníka obsahovať aj úroky, ktorých výšku je potrebné z dôvodu právnej istoty v rámci nej zapracovať. V prípade, ak sa dodržia všetky zákonné podmienky a zmluva bude podpísaná slobodne, vážne a bez nátlaku, teda bude existovať jednota vôle a jej prejavu, dojednané úroky sa nebudú priečiť dobrým mravom a zároveň budú v limite úrokovej miery poskytovanej peňažnými ústavmi, môžeme takúto dohodu medzi dlžníkom a veriteľom považovať za platný právny úkon. Pre platnosť zmluvy o pôžičke sa nevyžaduje, aby bola podpísaná pred notárom.

O platný právny úkon pôjde aj v prípade ústnej dohody, ak bude existovať jednota vôle a jej prejavu a zmluvné podmienky sa nebudú priečiť dobrým mravom a predmet plnenia bude aj reálne existovať.

Priestor na úžeru, resp. inú trestnú činnosť, prichádza do úvahy z nášho pohľadu v prípade zmluvy o úvere uzatvorenej ústnou formou, keďže neexistuje písomný doklad o výške úrokov. V takomto prípade môže veriteľ v snahe rýchleho zbohatnutia tieto zvyšovať v mesačných intervaloch a nátlakom, prípadne vyhrážkami nútiť dlžníka, aby pristúpil na tento jeho úžernický úrok. Aj keď dlžník zo strachu pristúpi na výšku úrokov a bude dlžnú sumu splácať zvýšeným úrokom, nemožno túto ich novú dohodu považovať za platný právny úkon. Neplatnosť tohto právneho úkonu vyplýva zo skutočnosti, že dlžník na dohodu nepristúpil slobodne a dobrovoľne, ale jeho prejav vôle vyplýval iba z obavy o jeho majetok, prípadne zdravie. Podobná situácia môže nastať aj v prípade písomnej zmluvy, keď sa veriteľ rozhodne zvýšiť úrok, a tak môžu nastať dve alternatívy. O prvú z nich pôjde vtedy, ak sa

⁹ PLANK, K. a kol. *Občianske právo s vysvetlivkami*, 1. zväzok. Bratislava : Iura Edition, 1996, s. 5.

¹⁰ *Poznámka autora* – Pre potreby tohto článku budeme brať do úvahy skutočnosť, že pri zmluve o pôžičke sa zmluvné strany (veriteľ – dlžník) dohodli na splátkovom kalendári a nie na jednorazovom vrátení požičanej sumy.

veriteľ rozhodne zvýšiť úrok po uzavretí pôvodnej dohody, ale jeho výška sa bude pohybovať v medziach úrokovej miery poskytovanej peňažnými ústavmi a nebude odporovať dobrým mravom. Veriteľ však tento úrok oznámi dlžníkovi iba ústne a bude od neho žiadať mesačne splátky zvýšené o tento úrok, čo však dlžník odmietne a nedôjde k uzavretiu dohody, keďže tento neprijal veriteľovu ofertu. Následne veriteľ novú dohodu dosiahne vyhrážkami a dlžník ponúknutú ofertu napokon prijme. Aj keď dôjde v danom prípade k uzavretiu novej dohody, nepôjde o platný právny úkon z dôvodu, že prejav vôle na strane dlžníka bol podmienený vyhrážkami a hrozbami. Obdobná situácia môže nastať aj v prípade, keď veriteľ úrok zvýši dodatkom k zmluve o úvere. Druhá situácia môže nastať vtedy, keď veriteľ následne po uzatvorení pôvodnej dohody zvýši úroky na takú výšku, ktorá sa bude priečiť dobrým mravom, morálke a princípom občianskej spolupatričnosti. Táto sa môže prejaviť taktiež písomnou alebo ústnou formou. V prípade, že dlžník takúto novú ponuku nebude nútený prijať a k uzavretiu dohody nedôjde, ostáva v platnosti (tak ako v ostatných prípadoch) pôvodná ponuka. Ak však k donúteniu dlžníka dôjde a tento pod podmienkami donútenia prijme plnenie v nápadnom nepomere, bude to zakladať neplatnosť právneho úkonu. Dohoda, ktorá vo všetkých prípadoch vznikla na základe donútenia, nemôže byť platná a veriteľ sa jej v žiadnom prípade nemôže domáhať na súde.

Z trestnoprávneho hľadiska je tu však na mieste otázka: „Akého protiprávneho konania sa veriteľ dopustil a ide tu o trestný čin úžery?“ Ak zoberieme do úvahy skutočnosť, že pôvodná zmluva (dohoda) bola uzatvorená v súlade s právnym poriadkom, nemožno takéto konanie páchatel'a hodnotiť v intenciách trestného činu úžery podľa § 235 Trestného zákona, aj keď sa veriteľov úmysel (rýchlo zbohatnúť) navonok prejavil následným zvyšovaním úrokov. Skutočnosť, že k ich zvýšeniu došlo až po uzavretí pôvodnej dohody, ktorá bola prijatá slobodne, vážne a bez nátlaku, v súlade s dobrými mravmi a tieto veriteľ donútil dlžníka prijať nátlakom, resp. hrozbami až po uzavretí pôvodnej dohody, sa javí v danom prípade ako možný trestný čin vydierania podľa § 189 Trestného zákona, prípadne trestný čin hrubého nátlaku podľa § 190 Trestného zákona, keďže pre úžeru je potrebné, aby veriteľ poskytoval peniaze už s vedomím, že za ne získa plnenie, ktorého hodnota je v nápadnom nepomere.

Iná situácia môže nastať v prípade, ak sa strany (dlžník – veriteľ) pri uzatváraní zmluvy o pôžičke dohodli aj na úrokoch z omeškania. Podľa § 517 Občianskeho zákonníka má veriteľ v prípade, že sa dlžník dostane do omeškania so splácaním dlhu, právo nielen na úroky, na ktorých sa dohodli, ale aj na úroky z omeškania. Výška úrokov z omeškania je o 8 percentuálnych bodov vyššia ako základná úroková sadzba Európskej centrálnej banky, platná k prvému dňu omeškania s plnením peňažného dlhu¹¹, pričom úroky z omeškania sa platia až do zániku pohľadávky splatením. Úžernícke konanie v danom prípade prichádza do úvahy, ak zmluva zakotvuje takú výšku úrokov z omeškania, ktoré sa priečia právnemu predpisu, napr. nariadeniu vlády SR č. 87/1995 Z. z. ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia Občianskeho zákonníka (ďalej len „nariadenie č. 87/1995 Z. z.“) a sú v rozpore s dobrými mravmi, pričom veriteľ dosiahol dlžníkov súhlas s ich neprimeranou výškou v situácii jeho finančnej tiesne. V takomto prípade ide o neplatný právny úkon od počiatku a veriteľ si takúto pohľadávku nemôže uplatniť na príslušnom súde za okolností, ak dlžník pre prípad, že sa dostane do omeškania, platiť odmietne. Za daných okolností je na naplnenie obligatórnych znakov skutkovej podstaty trestného činu úžery podľa § 235 Trestného zákona potrebné, aby veriteľ zneužil dlžníkovu tieseň a dal si sľúbiť plnenie, ktorého hodnota je k hodnote vzájomného plnenia v hrubom nepomere. To znamená, že veriteľ musí vedieť, že dlžník je v tiesni a potrebuje finančné prostriedky napr. na každodennú obživu a iným spôsobom (napr. úverom v banke), ako jeho pôžičkou ich nezíska, preto tento pristúpi na jeho podmienky.

¹¹ Pozri nariadenie vlády SR č. 87/1995 Z. z. ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov.

V praxi môže nastať taktiež stav, keď sa veriteľ s dlžníkom vopred nedohodnú na úrokoch z omeškania a dlžník sa do omeškania dostane. Vtedy keď veriteľ začne od dlžníka požadovať úroky z omeškania vo výške, ktorá bude v rozpore s nariadením č. 87/1995 Z. z., napr. z dôvodu neznalosti práva, jestvujúceho na oboch zmluvných stranách, nepôjde o platný kontraktuálny právny úkon, aj keď dlžník bude s úrokmi súhlasiť. Ak dlžník takúto dohodu nedodrží a veriteľ si svoju pohľadávku uplatní na súde, pôjde z jeho strany o nedôvodný návrh, pretože dohoda bola uzatvorená v rozpore s právnym predpisom a prieči sa dobrým mravom. V prípade, že úroky z omeškania začne veriteľ vymáhať vyhrážkami alebo hrozbami, nepôjde z jeho strany o úžeru, ale o možné vydieranie podľa § 189 Trestného zákona.

V situácii, ak strany na uzatvorenie zmluvy aplikovali ustanovenia Obchodného zákonníka (zákon č. 513/1991 Zb. v znení neskorších právnych predpisov, ďalej len „Obchodný zákonník“) a dlžník sa dostane do omeškania tým, že neplní riadne a včas svoj záväzok, môže veriteľ od dlžníka požadovať úroky z omeškania. V ustanovení § 369 ods. 1 Obchodného zákonníka je stanovené, kedy a v akej výške je povinný dlžník, ak je v omeškaní so splnením peňažného záväzku alebo jeho časti, platiť úroky z omeškania. V zmysle uvedeného ustanovenia „ak úroky z omeškania neboli dohodnuté, dlžník je povinný platiť úroky z omeškania podľa predpisov občianskeho práva“. Ak záväzok vznikol zo spotrebiteľskej zmluvy a dlžníkom je spotrebiteľ, možno dohodnúť úroky z omeškania najviac do výšky ustanovenej podľa predpisov občianskeho práva. Výška úrokov z omeškania, ktoré sa môžu dohodnúť v zmluve, nie je obmedzená, avšak ich výška nesmie byť v rozpore so zásadami poctivého obchodného styku, inak je takáto dohoda podľa § 265 Obchodného zákonníka neplatná. Výška úrokov z omeškania spravidla nie je v rozpore so zásadami poctivého obchodného styku, ak je nižšia ako 50 %. V prípade, že sú zmluvou dohodnuté úroky z omeškania vo výške viac ako 50 %, môžeme ich považovať za neprimerane vysoké a veriteľ tým mohol naplniť obligatórne znaky skutkovej podstaty trestného činu úžery podľa § 235 Trestného zákona.

Požičiavanie peňazí od nebankových inštitúcií

V súčasnosti sa stretávame aj s takzvanou modernou formou úžery, a to požičiavaním si peňazí od nebankových inštitúcií s vysokými úrokmi. Spravidla ide o obchodné spoločnosti (najmä akciové spoločnosti a spoločnosti s ručením obmedzeným). Na Slovensku nie je výnimočné, že tieto spoločnosti do značnej miery využívajú inštitút zabezpečenia záväzkov prevodom vlastníckeho práva dlžníka v prospech veriteľa, t. z., že splnenie záväzkov je v podstate garantované „vopred“ prevodom príslušného práva na veriteľský subjekt, teda „úžerníka“ – nebankovú inštitúciu. V danom prípade nejde o klasickú formu úžery. Takéto konanie je možné nazvať termínom „klamlivá úžera“, pretože z nášho pohľadu vyvoláva fiktívny protiprávny stav a umožňuje nedodržaním zmluvných podmienok zo strany dlžníka veriteľovi získať plnenia, ktorých hodnota je v porovnaní s hodnotou vzájomného plnenia nepomerne vysoká. Na trestnosť činu úžery podľa § 235 Trestného zákona, ako už bolo uvedené, je však potrebné, aby ten, kto sa jej dopustil, zneužil niečiu tieseň, neskúsenosť alebo rozumovú slabosť, alebo niečie rozrušenie, dal sebe alebo inému poskytnúť alebo sľúbiť plnenie, ktorého hodnota je k hodnote vzájomného plnenia v hrubom nepomere, alebo si takú pohľadávku uplatnil, alebo v úmysle uplatniť ju na seba previedol (§ 235 Tr. zákona). Taktiež sa vyžaduje, aby medzi zneužitím tiesne, neskúsenosti, rozumovej slabosti alebo rozrušenia a hrubým nepomerom vzájomného plnenia bola príčinná súvislosť.¹² To znamená, že úžerník takúto tieseň, neskúsenosť, rozumovú slabosť alebo rozumovú zaostalosť musí zneužiť s cieľom získať plnenie, ktoré je v hrubom nepomere s poskytnutou protihodnotou. Ak

¹² IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné - osobitná časť*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 181.

vezmeme do úvahy úvery poskytované nebankovými inštitúciami, tak zistíme, že pre trestnosť činu absentuje hrubý nepomer medzi plnením a poskytnutou protihodnotou, keďže samotný úver, resp. jeho úroky nie sú až tak odlišné od tých, za ktoré by si bežný občan za štandardných podmienok požičal v banke. Tieto úroky sú v podstate primerané a neodporujú dobrým mravom. Zároveň je nutné podotknúť, že nemôžu byť naplnené všetky obligatórne znaky objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu úžery, keďže zástupcovia nebankových spoločností sa budúcich klientov nepýtajú ani na dôvody úveru, ani na stav ich finančnej situácie. Keďže uvedenými informáciami nedisponujú, vyplýva z toho, že nemôžu využiť ani tieseň klientov, ktorým úver poskytujú. V danom prípade ide o zmluvný vzťah medzi nebankovou inštitúciou a dlžníkom, ktorý vznikol prejavom vôle oboch strán – uzatvoriť zmluvu o úvere. Hoci je prejav vôle zo strany dlžníka ovplyvnený finančnou tiesňou, môžeme tento právny úkon považovať za platný, keďže dlžník vedomý si plnení vyplývajúcich z tejto zmluvy úverovú zmluvu dobrovoľne, slobodne a bez nátlaku podpísal.

Podstatný problém pri „klamlivej úžere“ spočíva v zmluvných podmienkach, ktoré si ne jeden klient z dôvodu ich bagatelizovania dôkladne neprečíta, čo je však zásadným momentom z dôvodu pomenovania a definovania sankcií, ktoré veriteľ uplatní voči dlžníkovi v prípade platobnej neschopnosti, alebo ak sa dlžník ocitne v omeškani. Práve na podklade týchto právne záväzných zmluvných podmienok dlžník legitímnou cestou stráca svoje vlastnícke právo k nehnuteľnosti. Z uvedeného vyplýva, že to, čo v konečnom dôsledku na prvý pohľad hrubý nepomer vyvoláva, sú rôzne druhy sankcií, ktoré nastupujú v prípade omeškania, resp. v prípade neschopnosti splácať úver. V takomto prípade nejde o žiadne vzájomné plnenia, ale len o využitie legálnych právnych nástrojov, ktoré postihujú osoby, ktoré si neplnia povinnosti vyplývajúce zo záväzkových vzťahov v zmysle príslušných ustanovení Obchodného zákonníka.

Na potrebu (resp. o povinnosť) prečítať si zmluvné podmienky upozorňuje aj František Vojtuš v príspevku „Legálna úžera“ alebo ako to funguje, ktorý zároveň uvádza zaujímavú myšlienku, s ktorou nemožno nesúhlasiť, konkrétne – prečo vlastne nebankové inštitúcie používajú inštitút zabezpečovacieho práva, a nie záložnú zmluvu ako komerčné banky. Podľa Františka Vojtuša je dôvod jednoduchý a spočíva v tom, že pri zabezpečovacom prevode práva sa nebanková spoločnosť stáva vlastníkom nehnuteľnosti na čas, kým dlžník nesplní záväzok, v prípade, že sa tak nestane, veriteľ sa stáva vlastníkom natrvalo. Pri záložnom práve je celý proces značne zložitejší a komplikované veci predsa „legálno-úžernícka“ spoločnosť nepotrebuje.¹³

Každý z nás si určite po vnorení sa hlbšie do problematiky povie, čo vlastne „klamlivá úžera“ predstavuje. V podstate ide o klasickú štandardnú situáciu, kde existuje občan s nízkym príjmom, ktorý si potrebuje požičať peniaze a práve z dôvodu nedostatočného príjmu nie je schopný si uvedené finančné prostriedky požičať – najmä prostredníctvom bankových inštitúcií. Ako zázrakom narazí na reklamu „*rýchla pôžička bez potvrdení*“, „*rýchlo a bez problémov*“ alebo „*pôžička pre každého*“, ktorú by si za normálnych okolností ani nevšimol, a navštíví nebankovú inštitúciu, v ktorej vidí „záchrancu“. „Záchrancu“ navštíví s nádejou, že aj bežnému človeku konečne svitá nádej dostať sa k peniazom, ktoré tak nutne potrebuje. Následne tento „záchranca“, ako uvádza František Vojtuš, v príspevku „Legálna úžera“ alebo ako to funguje: „*zhodnotí „bonitu“ klienta, ale trochu iným spôsobom ako banky. Jeho nezaujímá prioritne, či ten človek bude schopný požičané finančné prostriedky vrátiť, ale naopak, či má dostatočný majetok, najmä nehnuteľnosť, ktorým by mohol poskytnutý úver zabezpečiť. Zistenie tejto skutočnosti je v týchto spoločnostiach zrejme prvoradé z hľadiska ich budúceho rozhodnutia o poskytnutí úveru. Je zarážajúce, že hodnota tohto majetku*

¹³ František VOJTUŠ. „Legálna úžera“ alebo ako to funguje.
<http://frantisekvojtus.blog.sme.sk/c/160374/Legalna-uzera-alebo-ako-to-funguje.html>.

prevyšuje aj niekoľkonásobne sumu poskytnutého úveru“.¹⁴ Následne po zhodnotení „bonity“ klienta a po podpísaní zmluvy o poskytnutí úveru, ako aj po odrátaní nemalých poplatkov za spracovanie úveru prichádza na rad jeho splácanie. Na základe opísaného dlžník má sice požadovaný úver, ale je bez svojho bytu alebo inej nehnuteľnosti. Začína splácať úver a myslí si, že je všetko v poriadku, až kým z nejakého dôvodu nebude schopný úver splácať, či už z objektívnych, alebo subjektívnych dôvodov, alebo sa dostane do omeškania. A v tomto momente nastupuje „klamlivá úžera“. V zmysle ním podpísanej úverovej zmluvy je celý úver splatný, teda musí vrátiť všetko, čo mu bolo poskytnuté, navyše toto gradované o úroky, úroky z omeškania, prípadne ďalšie zmluvne dohodnuté sankcie. No a výsledok je jednoznačný v tom smere, že dlžník si požičal napr. stotisíc eur a z dôvodu, že sa dostal do omeškania, je povinný vrátiť tristotisíc eur. Až teraz nám dáva zmysel, prečo má nehnuteľnosť, ktorou ručí dlžník, hodnotu niekoľkonásobne vyššiu ako poskytnutý úver. Zo dňa na deň sa stane bezdomovcom, keďže jeho byt už dávno nie je jeho z dôvodu, že ho previedol na „záchrancu“, na spoločnosť, ktorá mu požičala peniaze.¹⁵

Okrem bezprostredného vplyvu úžery na samotné obete tejto trestnej činnosti má úžera veľmi nepriaznivý dosah aj na samotnú spoločnosť. Úžerníci, zneužívajúc sociálnu tieseň tisícok rodín, využívajúc nízku vzdelanostnú úroveň, absenciu sociálneho plánovania, prípadne výskyt mimoriadnej udalosti v rodinách (svadba, pohreb...) sa prostredníctvom svojich obetí napojili na sociálny systém. Milióny eur určených v tomto systéme sociálne odkázaným a nezamestnaným osobám sa tak neoprávnene dostávajú do rúk niekoľkých stoviek úžerníkov.

Záver

Úžera je negatívny a komplikovaný jav, ktorý nemá miesto v dnešnej modernej spoločnosti. Tento spoločnosťou zavrhaný jav zakladá nielen trestnoprávny, ale aj ekonomický a sociálny problém. Úžera predstavuje požičiavanie peňazí, v rámci ktorých veriteľ dlžníkovi účtuje premrštené sumy za pôžičku. Takáto pôžička predstavuje záväzok, ktorý je neprimeraný k zisku, ktorý veriteľ zo záväzku získal. V extrémnych prípadoch môže ísť aj o pôžičky, ktoré sú úročené denne obrovskými percentami, t. z. že z malej požičanej sumy sa za pár mesiacov môže stať stotisícový dlh. Špecifikom úžery je, že predstavuje trestnú činnosť s vysokou mierou latentnosti.

Literatúra

- CUPOVÁ, T., MARKOVIČ, I. *Úžera – činnosť vyšetrovateľa. Zborník odborných prác a kazuistik z III. študentského workshopu konaného dňa 10.3.2008.* s. 17-22.
- IVOR, J. a kolektív. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Bratislava : IURA EDITION, 2006. 607 s. ISBN 80-8078-084-6.
- KOTEK, M. *Vyšetrovanie úžery. Zborník odborných prác a kazuistik z IV. študentského workshopu konaného dňa 9.3.2009.* s. 65-72.
- MIŘIŽČKA, A. *Lichva dle Císařského nařízení ze dne 12. října 1914 Ř. Z. 275.* Praha, 1915. s. 50.
- PLANK, K. a kol. *Občianske právo s vysvetlivkami, 1. zväzok.* Bratislava : Iura Edition, 1996, s. 5. . ISBN 80-88715-07-5.

¹⁴ František VOJTUŠ. „Legálna úžera“ alebo ako to funguje.

<http://frantisekvojtus.blog.sme.sk/c/160374/Legalna-uzera-alebo-ako-to-funguje.html>.

¹⁵ František Vojtuš. „Legálna úžera“ alebo ako to funguje. <http://frantisekvojtus.blog.sme.sk/c/160374/Legalna-uzera-alebo-ako-to-funguje.html>.

VOJČÍK, P a kol. *Občiansky zákonník*. Tretie, doplnené a prepracované vydanie. vyd. Iura Edition : Bratislava 2010, s. 1282. ISBN 978-80-8078-368-6.

VOTROUBEK, P., VANIN, J., POLLÁK, P. Úžera, problém marginalizovaných komúní na Slovensku. In *Policajná teória a prax*, roč. 1, 2007, s. 82- 91.

Nariadenia vlády SR č. 87/1995 Z. z. ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov.

Analýza trestnej činnosti úžery na Slovensku a návrh na jej riešenie.

<http://www.civil.gov.sk/archiv/casopis/2004/22/2212zc.htm/>.

KOLÁR, J. Úžera – prehnité srdce kapitalizmu. <http://jankolar.blog.sme.sk/c/201595/Uzera-prehnite-srdce-kapitalizmu.html>.

ROHÁČ, D. Zastavme úžerníkov! (DoFo, 10/2004) alebo sociálne inžinierstvo. <http://www.isloboda.sk/showarticle.php?id=52>.

VOJTUŠ, F. „Legálna úžera“ alebo ako to funguje.

<http://frantisekvojtus.blog.sme.sk/c/160374/Legalna-uzera-alebo-ako-to-funguje.html>.

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších ústavných zákonov

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.

Zákona č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Dohovor č.5/1950 o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení protokolu č. 1.

Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 13. 6. 1979, vo veci Marckx proti Belgicku, č. 6833/74.

Key words: Usury, loan, crime, usurer, borrower, legal action, contractual relationship, non-Banking institutions.

Summary

This contribution deals with the theoretical basis of usury and explains its current lines of treatment in Criminal law. It also points out to protect the right of free disposition of the property, which also refers to the borrowing of money from non-banking institutions. In short, it is also performed analysis of usury in terms of the contractual relationship between money lenders and borrowers to be annulled legal action.

JUDr. Marek Tkačík

Národná kriminálna agentúra P PZ

e-mail: marek.tkacik@minv.sk

Recenzent: JUDr. Veronika Marková, PhD.